

ИЖТИМОЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

2-МАХСУС СОН

ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ
СПЕЦИАЛЬНЫЙ НОМЕР-2

JOURNAL OF SOCIAL STUDIES
SPECIAL ISSUE-2

ИЖТИМОЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ | JOURNAL OF SOCIAL STUDIES
№SI-2 (2025) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9556-2025-SI-2>

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:
Сеитов Азамат Пулатович
доктор социологических наук (DSc), профессор

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:
Сабилова Умида Фархадовна
доктор социологических наук (DSc)

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ | EDITORIAL BOARD:

22.00.01-Социология назарияси, методологияси ва тарихи. Социологик тадқиқотлар усуллари.
Теория, методология и история социологии. Методы социологических исследований.
Theory, methodology and history of sociology. Methods of sociological research.

Бекмурадов Мансур Бобомурадович
доктор социологических наук, профессор (Узбекистан)
Каланов Комил Куллахматович
кандидат социологических наук, профессор (Узбекистан)
Убайдуллаева Раиса Турсуновна
доктор социологических наук, доцент (Узбекистан)
Негматова Шахзода Шухратовна
доктор философских наук, профессор (Узбекистан)
Шайылдаева Асель Кокоевна
кандидат социологических наук (Кыргызстан)

Исмаилов Алишер Агзамович
доктор экономических наук, (Узбекистан)
Щепилова Галина Германовна
доктор философских наук, профессор (Россия)
Рожанский Михаил Яковлевич
кандидат философских наук (Россия)
Маматов Нормурат
доктор философских наук, профессор (Узбекистан)
Бурнашев Рустам Ренатович
кандидат философских наук, профессор (Казахстан)

22.00.02-Ижтимоий тузилиш, ижтимоий институтлар ва турмуш тарзи
Социальные структуры, социальные институты и образ жизни
Social structures, social institutions and way of life

Умаров Абсалом Адилевич
доктор социологических наук, профессор (Узбекистан)
Холбеков Абдугани Жуманазарович
доктор социологических наук, профессор (Узбекистан)
Шайхисламов Рафаэль Бадретдинович
доктор социологических наук, профессор (Россия)
Акулич Мария Михайловна
доктор социологических наук, профессор (Россия)

Антонио Алонсо Марсос
доктор политических наук, профессор (Испания)
Фадеева Любовь Александровна
доктор социологических наук, профессор (Россия)
Виктор Агаджаньян
доктор философии по социологическим наукам,
профессор (США)
Абдулазизов Абдулвохид Хабибуллоевич
кандидат социологических наук, доцент (Узбекистан)

22.00.03-Ижтимоий онг ва ижтимоий жараёнлар социологияси.
Социология социального сознания и социального процесса.
Sociology of social consciousness and social process

Аликариев Нуритдин Сапаркариевич
доктор экономических наук, профессор (Узбекистан)
Матибаев Тасполат Балтабаевич
доктор социологических наук, профессор (Узбекистан)
Николов Стефан
доктор философии по социологическим наукам, (Болгария)

Мирзахмедов Абдирашид Мамасидикович
доктор философских наук, профессор (Узбекистан)
Ли Ци
доктор исторических наук, профессор (Китай)
Сухомлинова Марина Валерьяновна
доктор социологических наук, профессор (Россия)

www.tadqiqot.uz решают задачи, предусмотренные Стратегией Узбекистана 2030, направленные на развитие науки за счет внедрения достижений научных исследований ученых и служащих их признанию в международном научном сообществе. Так, каждой статье, опубликованной в журнале, присваивается номер DOI (Crossref). Журналы включены в международные индексные базы данных. Входит в список журналов ВАК Узбекистана.

22.00.01-Социология назарияси, методологияси ва тарихи. Социологик тадқиқотлар усуллари.
Теория, методология и история социологии. Методы социологических исследований.
Theory, methodology and history of sociology. Methods of sociological research.

Пармонов Фарход Ярашевич
доктор социологических наук, доцент (Узбекистан)
Жусубалиев Абдикайым Рысбаевич
кандидат социологических наук, доцент (Кыргызстан)
Алимухамедова Нодира Ядгаровна
доктор философии по философским наукам (Узбекистан)

Камалова Хатира Сабыровна
кандидат социологических наук, доцент (Узбекистан)
Тагиева Гулсум Гафуровна
доктор философии по социологическим наукам (Узбекистан)
Ахмедова Феруза Медетовна
доктор философии по социологическим наукам (PhD)
(Узбекистан)

22.00.02-Ижтимоий тузилиш, ижтимоий институтлар ва турмуш тарзи
Социальные структуры, социальные институты и образ жизни
Social structures, social institutions and way of life

Аликариева Аълохон Нуриддиновна
доктор социологических наук, доцент (Узбекистан)
Зайтов Элёр Холмаматович
доктор философии по социологическим наукам,
доцент (Узбекистан)
Уразалиева Гулшода Бекпўлатовна
кандидат социологических наук, доцент (Узбекистан)

Мирзахмедов Хуршид Абдирашидович
доктор философии по социологическим наукам,
доцент (Узбекистан)
Қаюмов Қахрамон Нозимжонович
доктор философии по социологическим наукам (Узбекистан)

22.00.03-Ижтимоий онг ва ижтимоий жараёнлар социологияси.
Социология социального сознания и социального процесса.
Sociology of social consciousness and social process

Сеитова Зухрагон Пиржановна
доктор социологических наук, доцент (Узбекистан)
Махкамов Қодиржон Одилжонович
доктор философии по социологическим наукам,
доцент (Узбекистан)
Доспанова Дилара Уракбаевна
кандидат филологических наук, доцент (Узбекистан)

Каримов Бобир Шаропович
доктор социологических наук, доцент (Узбекистан)
Якубов Ильдар Харрасович
кандидат политических наук, доцент (Узбекистан)
Абдухалилов Абдулло Абдухамитович
доктор философии по социологическим наукам,
доцент (Узбекистан)

Page Maker | Верстка | Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

МУНДАРИЖА | СОДЕРЖАНИЕ | CONTENT

ВМЕСТЕ СОЗДАВАЯ БУДУЩЕЕ СОЦИАЛЬНОЙ НАУКИ.....	6
1. Сейтов Азамат ФОРМИРОВАНИЕ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ КАК ЛИДЕРОВ ОБЩЕСТВЕННОГО МНЕНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ.....	8
2. Xolbekov Abdug‘ani ШАХС ИЖТИМОЙИ ФАОЛИЯТИ ОМИЛЛАРИ ВА СУНЬИЙ ИНТЕЛЛЕКТ (7 “Г” ФОРМУЛАСИ ТАЛҚИНИДА).....	16
3. Farfiyev Baxramdjan, Abdupattaev Mumin Mirzo DUNYOVIYLIK VA DINIYLIK UYG‘UNLIGI, BAG‘RIKENGLIKNI TA‘MINLASH – IJTIMOIY BARQARORLIK ASOSI.....	23
4. Abduraxmonova Manzura KAM TA‘MINLANGAN OILALAR TUSHUNCHASINING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI.....	32
5. G‘afforova Mavlyuda SIYOSIY YETAKCHINING SHAKLLANISHI VA UNDA IMIJNING O‘RNI.....	40
6. Seitova Zuhra AL-FOROBIIY: FALSAFA, AXLOQ VA SIYOSIY FIKRLAR.....	48
7. Alikariyeva A‘loxon TA‘LIM SIFATI TALABALAR NIZOHIDA: SOTSIOLOGIK TADQIQOT NATIJALARI.....	53
8. Kamalova Khatira QARAQALPAQ XALQI HAYAL-QIZLARINI JAMIETLIK-SIYASII BELSENDILIGI.....	60
9. Якубов Ильдар ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ РЕГУЛИРОВАНИЯ ПРИМЕНЕНИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В КНР.....	72
10. Burxanov Xusniddin RAQAMLI JAMIYATDA AXBOROT XAVFSIZLIGINI TA‘MINLASHNING IJTIMOIY NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI.....	79
11. Hojiyev Zavqiddin IJTIMOIY XAVFSIZLIK: ILMIY-NAZARIY VA SOTSIOLOGIK TAHLIL.....	88
12. Axmedova Feruza TIBBIYOT IJTIMOIY INSTITUT SIFATIDA.....	96
13. Akramov Xusan ISLOMIY QADRIYATLAR VA IJTIMOIY ME‘YORLAR: IMOM AL-BUXORIY HADISLARINING SOTSIOLOGIK TAHLILI.....	106
14. Axmedov Qaxramon IJTIMOIY XODIMLARNI TAYYORLASHDA PROFESSIONAL TA‘LIMNI TAKOMILLASHTIRISHNING ASOSII JIHLATLARI.....	112
15. Raximova Shaxnoza AXBOROT-KUTUBXONA FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISHNING INSTITUTSIONAL ASOSLARI.....	123
16. Xaydarova Javohira RAHBAR AYOLLARLARNING BOSHQARUV KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIIY USULLARINI JORII ETISH.....	131

17. Kamilov Farxod INTERNAT MUASSASALARINI NOINSTITUTIONALLASHTIRISH: ZAMONAVIY YONDASHUVLAR VA ILG'OR XORIJIY TAJRIBALAR.....	142
18. Razzakova Nargis MUSTAHKAM OILAVIY MUNOSABATLARNI SHAKLLANTIRISHDA MILLIY QADRIYATLARNING O'RNI VA TRANSFORMATSIYALASHUV JARAYONI.....	150
19. Axmedova Ra'no O'ZBEKISTON YOSHLARI FAROVONLIGINING TAHLILI: JAHON QADRIYATLARI TADQIQOTI (WORLD VALUES SURVEY) MA'LUMOTLARI ASOSIDA.....	157
20. Мирзаева Шахноза ЖЕНСКОЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО В УСЛОВИЯХ РЕФОРМ: РЕЗУЛЬТАТЫ СОЦИОЛОГИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ.....	165
21. Вахидова София ЭВОЛЮЦИЯ ГЕНДЕРНЫХ РОЛЕЙ И РОЛЬ ОБРАЗОВАНИЯ: МЕЖПОКОЛЕНЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ОТ БЭБИ-БУМЕРОВ ДО ПОКОЛЕНИЯ X.....	174
22. Bozorova O'limaxon IJTIMOIY KAPITALNING MINTAQAVIY O'ZIGA XOSLIKLARI: SHARQ VA G'ARB TAJRIBASI.....	183
23. Ruyiddinova Aisha INSON ONGIDAGI AXBOROT STEREOTIPLARINING ISHONCHLI AXBOROTGA TA'SIRI.....	195
24. Tursunboyev Jahongir SOTSIOLOGIK ILMIY MAKTABLARNING ISTIQBOLLI YOSH RAHBAR KADRLAR TAYYORLASH TIZIMIGA OID NAZARIY YONDASHUVLARI.....	201
25. Raximbayeva Oftobxon ZAMONAVIY RAXBARLARDA KASBIY VA IJTIMOIY KOMPETENSIYALARNI TAKOMILLASHTIRISH.....	208
26. Sharopov Sadriddin INTELLEKTUAL SALOHİYAT – YOSH RAHBARLAR BOSHQARUV FAOLIYATI SAMARADORLIK OMILI SIFATIDA.....	215
27. Burxanov Xusniddin RAQAMLI JAMIYATNING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISHIDA ALGORITMIK YONDASHUVLAR.....	224
28. Mamaziyaeva Nargiza O'ZBEKISTON VA TURKIYADA SOG'LOM TURMUSH TARZI VA OQILONA OVQATLANISH AMALIYOTINING QIYOSIY TAHLILI.....	232
29. Murodova Fotimabonu, Axmedova Feruza O'ZBEKISTONDA RAQAMLI SOTSIOLOGIYA: MILLIY HOLAT VA XALQARO TAJRIBALAR.....	238

ИЖТИМОЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ | JOURNAL OF SOCIAL STUDIES

Kamalova Khatira,

sociologiya ilimler kandidati, docent,

“Socialliq pánler” kafedrası docenti

Berdaq atındağı Qaraqalpaq mámleketlik universiteti

QARAQALPAQ XALQÍ HAYAL-QÍZLARÍNÍN JÁMIETLIK-SIYASIY BELSENDILIGI

 <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.18354922>

ANNOTACIYA

Bul maqala Qaraqalpaqstannın jámiyetlik-siyasiy, mádeniy hám ekonomikalıq turmısındağı hayal-qızlardın tariyxıy hám házirgi dáwirdegi ornı haqqındağı keń kólemlı izertlewden ibarat. Hayal-qızlardın belsendiligi gender teńlik, puqaralıq jámiyeti turaqlılıǵı hám sociallıq institutlar rawajlanıwınıń áhmiyetli kórsetkishi ekeni atap ótilgen. Jumısta qaraqalpaq hayal-qızlarınıń obrazınıń evolyuciyası: úydiń dástúriy saqlawshısınan zamanagóy isbilermenlik hám jámiyetlik jumısqa shekem baqlanadı. Mámleketlik hám xalıqaralıq baǵdarlamalar arqalı qollap-quwatlanıp atırǵan Qaraqalpaqstannın tabıslı isbilermen hayal-qızlarınan mısallar keltirilmekte.

Tayanış sózler: Qaraqalpaqstan, hayal-qızlar, jámiyetlik-siyasiy belsendilik, gender teńlik, hayal-qızlar isbilermenligi, gender siyasatı, qaraqalpaq hayal-qızlarınıń obrazı, hayal-qızlardın tariyxıy ornı.

Камалова Хатира,

кандидат социологических наук,

доцент кафедры “Социальных наук”

Каракалпакского Государственного Университета имени Бердаха

ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ АКТИВНОСТЬ КАРАКАЛПАКСКИХ ЖЕНЩИН

АННОТАЦИЯ

Данная статья представляет собой обширное исследование роли женщин в общественно-политической, культурной и экономической жизни Каракалпакстана в историческом и современном контексте. Подчеркивается, что женская активность является важным индикатором гендерного равенства, устойчивости гражданского общества и прогресса социальных институтов. В работе прослеживается эволюция образа каракалпакской женщины: от традиционной хранительницы домашнего очага до современной предпринимательницы и общественного деятеля. Приводятся примеры успешных женщин-предпринимательниц Каракалпакстана, поддерживаемых государственными и международными программами.

Ключевые слова: Каракалпакстан, женщины, общественно-политическая активность, гендерное равенство, женское предпринимательство, гендерная политика, образ каракалпакской женщины, историческая роль женщин.

Kamalova Khatira,
Candidate of Sociological Sciences,
Associate Professor of the Department of "Social Sciences"
Karakalpak State University named after Berdakh

SOCIAL AND POLITICAL ACTIVITY OF KARAKALPAK WOMEN

ABSTRACT

This article presents a comprehensive study of the role of women in the socio-political, cultural, and economic life of Karakalpakstan in its historical and contemporary context. It emphasizes that women's activity is an important indicator of gender equality, the stability of civil society, and the progress of social institutions. The work traces the evolution of the image of the Karakalpak woman: from a traditional keeper of the hearth to a modern entrepreneur and public figure. Examples of successful women entrepreneurs from Karakalpakstan, supported by state and international programs, are cited.

Keywords: Karakalpakstan, women, socio-political activity, gender equality, women's entrepreneurship, gender policy, image of the Karakalpak woman, historical role of women.

Kamalova Xotira,
sotsiologiya fanlari nomzodi,
Ijtimoiy fanlar kafedrasini dotsenti
Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti

QORAQALPOQ XOTIN-QIZLARINING IJTIMOY-SIYOSIY FAOLLIGI

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola Qoraqalpog'istonning ijtimoiy-siyosiy, madaniy va iqtisodiy hayotida xotin-qizlarning tarixiy va zamonaviy kontekstdagi roli haqidagi keng qamrovli tadqiqotdir. Xotin-qizlar faolligi gender tengligi, fuqarolik jamiyati barqarorligi va ijtimoiy institutlar taraqqiyotining muhim indikatorini ekanligi ta'kidlangan. Ishda qoraqalpoq ayoli obrazining evolyutsiyasi kuzatiladi: an'anaviy uy bekasidan zamonaviy tadbirkor va jamoat arbobigacha. Davlat va xalqaro dasturlar doirasida qo'llab-quvvatlanayotgan qoraqalpog'istonlik muvaffaqiyatli tadbirkor ayollardan misollar keltiriladi.

Kalit so'zlar: Qoraqalpog'iston, ayollar, ijtimoiy-siyosiy faollik, gender tenglik, ayollar tadbirkorligi, gender siyosati, qoraqalpoq ayolining qiyofasi, ayollarning tarixiy roli.

KIRISIW

Hayal-qizlarning jamiyetlik-siyosiy belsendiligi gender tenglik darajesinde, fuqarolik jamiyati institutlarining turaqliligini ham mamleketlik siyosatning sapasini korsetiwihi tiykarli korsetkishi bolip esaplanadi. O'zbekistanning basqa da aymaqlaridagi siyaqli Qaraqalpaqstanda da so'ngi jillari hayal-qizlarning tek gana shaharaq ham ekonomikada emes, al jamiyetlik-siyosiy turmushidagi roline itibar artip atirgani atap otildi.

Hazirgi jamiyetning qaliplesiwinde hayal-qizlarning ornini ayriqsha bolip, oning rawajlanishina ulken ules qospaqta. Olarning socialliq ham madaniy processlerge tasiri sozsiz. Bilimlendiriw, densawliqti saqlaw, korkem oner ham basqa da koplegen tarawlarda hayal-qizlar zamanagoy jamiyetning rawajlanishi ham jetilishiwine ulken tasir korsetpekte. Maselen, hazirgi zamanda hayal-qizlar isbilermenligi bargan sayin kozge taslanip atirgan hadiyse bolip tabiladi. Hayal-qizlar bizning kishi ham orta isbilermenlikten baslap, tabisli korporaciyalardi sholkemlestiriwge shekemgi turli tarawlarning jedel ozlestirmekte. Olarning doteriwshiligi, isbilermenligi, maqsetke umtishiw ekonomika ham jamiyetning rawajlanishinda tiykarli faktor bolip esaplanadi.

Sovet dawirinde hayal-qizlarga siyosat ham jamiyetlik turmushda qatnashiw ushin rasmiy huquqlar berilip, zamanagoy nizamslilik ham ameliat ushin tiykar jaratildi. Birak, bashi

lawazımlarda hayaldın bolıwı kóbinese dekoratsiya bolıp, ol hár dayım da xakiyqıy hákimiyat hám tásirdi anlatpaytuğın edi.

METODOLOGIYA

Ğárezsizlikten keyin hám ásirese sońğı on jıllıqlarda bilimlendiriw dárejesiniń ósiwi, media maydanınıń keńeyiwi, mámleketlik emes sektordın rawajlanıwı, gender teńlikti qollap-quwatlaw boyınsha xalıqaralıq baǵdarlamalar - bulardıń barlıǵı Qaraqalpaqstandaǵı hayal-qızlardın jámiyetlik-siyasiy processlerde qatnasıwı ushın kóbirek imkaniyatlarǵa iye bolıwına xızmet etti. Máselen, házirgi waqıtta Qaraqalpaqstan Respublikası Joqarǵı Keńesinde hayal-qızlar deputatlardın shama menen 25 procentin quraydı [19]. Kvotalardı bekkemlew hám hayal-qızlar talabanlarınıń keminde belgili bir bóleginiń saylawlarda qatnasıwın támiyinlewge qaratılǵan nızamshılıq ilajları da bar. Hátteki Evropa hám xalıqaralıq esabatlarda da Qaraqalpaqstanda Ózbekstanda basshı lawazımlarındaǵı hayal-qızlardın kórsetkishleri eń joqarı ekeni atap ótilgen: Qaraqalpaqstandaǵı basshılardıń derlik 33,8 procentin hayal-qızlar quraydı. [18]

Házirgi waqıtta hayal-qızlardın jámiyetkegi roliniń áhmiyetli bólegi onıń jámiyetlik turmısta aktiv qatnasıwı hám belsendiligi bolıp esaplanadı. Pútkil dúnya hayal-qızları huqıq hám erkinliklerdi qorǵaw, kemsitiw hám insan huqıqlarınıń buzılıwına qarsı gúres alıp barmaqta. Olardıń dawısı jámiyetlik pikirdi qalıplestiriwde, túrli dárejedegi áhmiyetli qararlardı qabıl etiwde úlken áhmiyetke iye.

Solay etip, hayal-qızlardın jámiyetkegi ornı onıń rawajlanıwı hám rawajlanıwınıń ajralmas bólegi bolıp, onıń jáne de ádalatlı hám teń huqıqlı dúnyanı jaratıwǵa qosıp atırǵan úlesin tán alıw hám húrmet etiw júdá áhmiyetli.

TIYKARǴI BÓLIM

Dástúriy qaraqalpaq jámiyetinde erkek hám hayal rolleri ajratılmaǵan, al erkek bárqulla ústemlik dárejege iye bolǵan. Joqarıda atap ótilgenindey, qaraqalpaq hayalı úy xojalıǵı tarawında, shańaraq tarawında ústemlik etken. Bul onıń kóbinese sırttan kórinbeytuğın dúnyası edi. Bul jerde, óziniń keń hám qızıqlı tek hayallar dúnyasında ol ózin xojayın sıpatında sezindi.

Soday-aq, qaraqalpaq shańaraǵınıń rawajlanıw tariyxında ruw jámáátinde hayal-qızlardın ústemlik etken dáwiri de jazıp qaldırılǵan. Bul qaraqalpaq xalqınıń mifologiyasında sáwlelengen. Ana-quday obrazlarında qatań etikalıq hám estetikalıq normalar jámlengen bolıp, olar qaraqalpaq hayal-anaları ushın da úlgi bolǵan. Hayal-qızlar qudaylarına iseniw kópshilik jaǵdaylarda qaraqalpaqlar kórkem óneriniń poetikası hám milliy ózgesheligin belgilep berdi, kórkem obrazlarǵa ózgeshelik hám ayırmashılıq baǵıshladı. [8, – C.36]. Máselen, qaraqalpaq folklorında Gúlparsın, Ayparsha, Kurtka obrazları, "Alpamis", "Máspatsha", "Qoblan" dástanlarında bas qaharmanlardın eń jaqın járdemshileri, ilhamlandırıwshıları esaplanadı. Obrazlardın uqsaslıǵın úyreniwde túrkiy tilles xalıqlar arasında genetikalıq faktorlardın tásirin atap ótiw kerek. Belgili shıǵıstanıwshı ilimpazlar V.V.Bartold [3] hám P.M.Melioranskiyler [11] óz izertlewlerinde Xumaydı shumerlerde Nammu, qıtaylılarda Nyuva sıyaqlı joqarı quday, degen pikirge keledi.

Qaraqalpaq xalıq awızeki poeziyalıq dóretiliwshiliginiń kóplegen janlarında óz dáwiriniń morallıq-ádep-ikramlılıq ólshemleri hám óshpes ulıwmainanıyılıq qádiriyatlardı sáwlelendiretuğın hayal-qızlar arxetipleri bar. Qaraqalpaq folklorında hayal-qızlar obrazı tiykarǵı orındı iyeleydi. Buniń tiykarǵı sebeplerinen biri onıń xalıq awızeki dóretiliwshiligi shıǵarmaların jaratıw, etnos dástúrlerin jetkeriw hám saqlawdaǵı belsendiligi boldı. Qaraqalpaq xalıq eposında hayal-qızlar obrazı ádewir keń tarqalǵan. Bul, birinshi gezekte, dástanlardın matriarxal ideyalar menen baylanıslılıǵı hám mámleketke deyingi jámiyetlik dúzilisler dáwirinde qalıplese baslaǵanlıǵı menen baylanıslı. Dástannıń hár bir cikli - bul xalıqtıń kóp ásirler dawamındaǵı ómiriniń tutas enciklopediyası [10].

Dástanlardaǵı márt, kúsh-ǵayratlı hayal obrazı tariyxıy waqıyalardıń ózi menen de, milliy poeziyalıq dástúrler menen de baylanıslı. Xalıq dástanlarındaǵı hayal-qızlar turmıslıq hám tariyxıy xarakterdegi hár qıylı syujetlerdegi xalıq folklorınıń qaharmanı sıpatında kózge taslanıwı menen tosınnan bolǵan qubılıs emes. Ásirese, toy hám jerlew tematikasındaǵı shıǵarmalarda hayal-qızlar obrazı koloritli. Mereke folklorındaǵı joqlawlar, ulıǵlawlar, jılawlar pikir hám sezimlerdiń kórinisi sıpatında xızmet etetuğınlıǵı menen milliy koloriti jarqın bolǵan kórkem-qádirli shıǵarmalar bolıp tabıladı. Olar tek ǵana qaraqalpaq hayalınıń ótmishtegi turmıs tárizi, úrp-ádetleri, abırayı haqqında

ѓana emes, al ertekshi hám jılawshı hayal-qızlardıń poeziyalıq sheberligi haqqında da pikir júrgiziwge járdem beredi.

Ol yamasa bul milletniń dúnyaѓa kóz-qarası hár qıylı estetikalıq-sezim kategoriyalarınan quralıp, olardan biri hayal-qızlarѓa bolѓan múnásibet esaplanadı. Qaraqalpaq xalıq eposı "Qırıq qız" da hayal-qızlar obrazı aldında tabınıw tolıq hám tereń sáwlelengen. Bul jerde qaharman Gúlayım batır tábiyiy gózzallıqqa iye, haqıyqıy ádep-ikramlılıq qádiriyatlarınıń iyesi.

Qaraqalpaq xalqınıń hár qıylı áwlad hám kózqaraslar tiykarında dóretilgen hayal-qızlar obrazlarınıń kópshiliginiń negizinde ana tiykarı jatadı. Obrazlar galereyası tiykarınan ózine tán etikalıq-estetikalıq qádiriyatlarѓa iye (kishipeyillik, miyrim-shápáátlilik, ğamxorlıq, kewil bildiriw) ideallastırılğan obrazlar menen kórsetiledi.

Sovet dáwiriniń puqaralıq hayal-qızlarınıń jańa idealı da belsendi turmıslıq poziciya, maqsetke umtılawshılıq, principiallıq, dáwir ideallarına sadıqlıq sıyaqlı pazıyletlerge iye. Mısalı, Qaraqalpaqstan xalıq shayırları A. Dabılov, S. Nurımbetovlar sovet dáwirinde ózlerin miynet frontında xalqımızdıń xalıq epikalıq estelikleriniń dańqlı jawıngerleri sıpatında kórsetip, qaytpas erk-ıqrarlı qaharmanlar sıpatında kórsetken qaraqalpaq hayal-qızlarınıń poeziyalıq portretlerin jarattı [13].

Xalıq mádeniyatınıń tasıwshısı hám saqlawshısı bolѓan hayal-qızlar etnostıń pútkil tariyxı dawamında óz obrazınıń reńliligi, kóp funkciyalılıǵı hám dástúriy jámiyettegi statusın talqılawdıń hár túrliligi menen ilimpazlardıń dıqqatın tartadı. Tap sonlıqtan hayal-qız obrazı qaraqalpaqlar mádeniyatınıń barlıq qatlamlarında óz kórinisin taptı. Qaraqalpaq hayal-qızlarınıń obrazına bolѓan turaqlı qızıǵıwshılıq onıń xalıq mádeniyatındaǵı máńgi áhmiyetin dálilleydi.

Solay etip, házirgi zaman qaraqalpaq hayalı oǵada kóp qırlı hám jedel turmıs tárizin kórsetpekte. Bir tárepten, ekonomikalıq turaqlılıq, mártebeli jetiskenlik, jámiyettegi teń huqıqlı ornı menen xarakterlenip, onıń belsendi jámiyetlik poziciyası hám erkinligin sáwlelendiredi. Álbette, búgingi qaraqalpaq hayalınıń usınday kóp qırlı hám dinamikalıq obrazınıń qalıplesiwi ánsat process emes edi. Sebebi, ol qalıplesken patriarxal dástúrler hám stereotiplerdi jeńip ótiwge, bilimlendiriw, bántlik hám basqa da tarawlarda teń imkaniyatlar ushın gúresiwge májbúr boldı. Degen menen jazba dereklerge qaraǵanda qaraqalpaq hayalınıń awhalı Oraylıq Aziyanıń basqa xalıqlarına salıstırǵanda dástúriy gender normalarına qaraǵanda erkinirek bolѓan. Mısalı, qaraqalpaq hayal-qızları ózbek, túrkmen hayal-qızlarınıń jabıq turmıs tárizine qaraǵanda azmaz erkin jasǵan, olar ońashaǵa sheginbegen. Qız óziniń tuwılǵan awılında turmısqa shıqqansha jigitler menen erkin sóylesip, birgelikte oyın oynaytuǵın edi. [3, – B.31]. Bunnan tısqarı, ol belgili dárejede sociallıq mobillikke iye bolıp, óz jámááti sheńberindegi hár qıylı ilaj hám jıynalıslarǵa qatnasıp, erkin háreketlene alǵan: "Basqa awıllardıń jasları menen ushırasıw dástúr bolѓan, olardıń xalqı basqa urıwǵa tiyisli bolѓan, sonlıqtan óz-ara nekeden ótiwi múmkin bolѓan. Otırıpalar ótkerilip, bir awılardıń qızları ózleriniń "jeńgeleri" menen basqa awılardıń jigitleri menen ushırasıwǵa keletuǵın edi. [3, – B.31].

Itibarlısı, qaraqalpaq hayal-qızları da hesh qashan betlerin jappaǵan, párenje kiymegen. Bunday qaraqalpaq hayal-qızlarınıń salıstırmalı erkinligi hám kópshilik aldında ózin tutıwı qatań sheklenbegenligi olardıń mádeniy-tariyxıy rawajlanıwınıń ózgesheligi menen túsindiriliwi itimal. Bálkim, buǵan qaraqalpaq xalqınıń jartılay kóshpeli turmıs tárizi, aymaqtıń salıstırmalı jekkeleniwi, qaraqalpaq jámiyetinde islamnan burıńǵı isenim hám dástúrlerdıń elementleriniń saqlanıwı qalǵanlıǵı sebepshi bolѓan shıǵar.

Álbette, qaraqalpaq hayalınıń shańaraq turmısındaǵı ornı oǵada áhmiyetli hám kóp qırlı bolıp, ol tek ğana úy xojalıǵın júrgiziw boyınsha keń kólemlı kúndelikli wazıypalardı orınlap ğana qoymastan, al awıl xojalıǵı jumıslarında da belsene qatnastı. Dástúriy qaraqalpaq shańaraqınıń sheńberinde awqat pisiriw, úydiń tazalıǵı hám tártibin saqlaw, kiyim-kenshekti ońlaw hám tigiwge hayal juwapker bolǵan. Úlken fizikalıq hám waqıt talap etetuǵın bul turmıslıq jumıslar qaraqalpaq hayal-qızlarınıń kúndelikli turmısınan ajıralmas bólegi edi. Biraq, onıń shańaraqtıń abadanlıǵına qosqan úlesi tek ğana úy jumısları menen sheklenip qalmaqadı. Hayal-qızlar qaraqalpaqlardıń dástúriy xojalıǵınıń áhmiyetli bólegi bolǵan úy haywanların tárbiyalawda da belsene qatnasqan. Bunnan tısqarı, máwsimlik awıl xojalıǵı jumısları dáwirinde hayal-qızlar atızda miynet etip, erkeklerge járdem bergen.

Oraylıq Aziyada sovet hâkimiyatı ornatılğannan keyingi dâslepki jillarda hayal-qızlardıń jámiyetlik hâm shańaraqlıq turmısında úlken ózgerisler júz berdi. Jańa hûkimet tárepinen ámelge asırılıp atırǵan sociallıq-siyasiy ózgerisler astında bul aymaq hayal-qızları burın qol jetpeytuǵın huqıq hâm imkaniyatlarǵa iye boldı.

Sovet dáwirinde hayal-qızlardıń turmıs tárizin ózgeritiw tek ǵana usı ózgerisler sheńberinde emes, al ideologiyalıq maqseti hayal-qızlardıń ekonomikalıq erkinligine erisiw bolǵan hayal-qızlar reforması nátiyjesinde de júz berdi. Siyasiy wazıypalardan biri ulıwma jergilikli xalıq hâm de hayallardı sociallıq óndiriske tartıw edi. Onı ámelge asırıw ushın ekonomikalıq hâm siyasiy dástúrlerden paydalanıldı, jergilikli xalıq ushın ayrıqsha jeńillikler engiziw arqalı eń qolaylı rejim jaratıldı. Hayal-qızlar ushın jáne de keń sociallıq hâm ekonomikalıq jeńillikler sisteması názerde tutıldı. Belgili miynet haqı, sociallıq kepillikler, kásiplik hâm óndirislik belsendilikten kóre kóbirek rásmiy qatnasıwdı talap etetuǵın miynetti shólkemlestiriw principi ómiriniń hâm kúsh-ǵayratınıń úlken bólegin shańaraqqa baǵıshlaǵan hayal-qızlar ushın tartımlı edi. Bilimlendiriwdi, kásiplik tayarlıqtı arttırıw, siyasiy, mámleketlik hâm xojalıq basqarıwı tarawlarına “milliy kadrlar”dı engiziwge “siyasiy áhmiyet” berildi. Hayallardıń sociallasıwı shańaraq ushın ekonomikalıq jaqtan paydalı bolıp, onı shańaraq penen baylanıslı birinshi gezektegi wazıypalardan ajırata almadı. Bul siyasattıń nızamlı nátiyjesi jámiyetlik óndiris tarawına, oqıw orınlarına hayal-qızlardıń massalıq túrde kirip keliwi, olardıń basqarıw strukturalarında hâm dástúriy stereotipler kóz qarasınan “hayal-qızlar” dep esaplanbaytuǵın basqa da tarawlarda payda bolıwı boldı.

Mámleketimizde demokratiyalıq ózgerisler baslanıwı menen hayal-qızlardıń jaǵdayın turaqlastırıw, olardıń jámiyetkegi statusı hâm rolin arttırıw, hár tárepleme barksamal jetilistiriw boyınsha aldın ala ilajlar kórildi. Házirgi waqıtta Ózbekstan Respublikası hâm Qaraqalpaqstan Respublikasında teńliktiń huqıqiy tiykarları jaratılǵan, biraq shańaraq hâm jámiyette nızam ruwxı kúndelikli turmısqa aylanıwı ushın ele kóp jumıs islew kerek, dep isenim menen ayta alamız. Gender teńligi tarawındaǵı rawajlanıw ótiw processinde tabıslardı jaqınlastırıwı hâm hayal-qızlar, erkekler hâm balalar ushın ashılıp atırǵan imkaniyatlardıń ádil bólistiriliwin támiyinlewi múmkin.

Solay etip, hayaldıń shańaraq hâm jámiyetkegi ornı, onıń sociallıq, ekonomikalıq hâm huqıqiy statusı jámiyetniń óziniń xarakteri, mádeniyatı, ulıwma rawajlanıwı menen tıǵız baylanıslı ekenligin atan ótiw zárúr. Házirgi dáwirde jámiyetimiz turmısında kóplegen keskin ózgerisler júz berdi. Jámiyetlik-siyasiy belsendilikniń kúsheyiwi kóplegen hayal-qızlardı hár qıylı jámiyetlik háreketler hâm strukturalarǵa tarttı. Hayal-qızlardıń kóp jaǵınan ózgergen rollik funkciyaları hayal-qızlarǵa, onıń shańaraqtaǵı hâm jámiyetkegi roline jańasha qarawǵa májbúrledi. Zamanagóy dúnyada hayal-qızlardıń roliniń barǵan sayın artıp barıwı hayaldı, onıń jámiyetkegi roli hâm ornın úyreniw mashqalasın ayrıqsha áhmiyetke iye etpekte.

Ásirese, jámiyetimizde ózgerisler bolıp atırǵan házirgi dáwirde huqıqiy hâm jámiyetlik qatnasıqlardıń jańa sistemasın qurıw principleri menen normaların ámelde júzege shıǵarıwda hayal-qızlardıń roli máselesi áhmiyetli bolıp atır. Ózbekstan Respublikası Konstituciyasına muwapıq, mámleket erkekler hâm hayal-qızlardıń teńligin, olardıń teń huqıq hâm erkinlikleri principleriniń ámelge asırılıwın ayrıqsha atap ótedi. Mámleketniń normativlik-huqıqiy hújjetlerinde hayal-qızlardıń jámiyette hâm shańaraqtaǵı ornı ayrıqsha atap ótilip, bul mámleketlik institutlar, jámiyetshilik hâm hár bir puqaraǵa analarımız, hayallarımız, apa-qarındaqlarımız, qızlarımızdıń táǵdiri hâm ómiri ushın juwapkeshilik júkleydi. Ózbekstan Respublikası Prezidenti Sh.M. Mirziyoevniń atap ótkenindey, “Ózbekstanda qanday nızam hâm qararlar qabil etpesek, qanday reformalardı ámelge asırmayıq, men mámleket basshısı sıpatında birinshi gezekte sizlerdi, mehriban analarımızdı, mehriban apa-qarındaqlarımızdı, sizlerdi qıynap atırǵan máselelerdi oylayman. Shańaraǵınız dógeresinde tınısh hâm abadan jasawınız, salamat hâm baxıtlı bolıwınız, jámiyetlik turmısta belsene qatnasıwınız ushın xızmet etiw” [16].

Bul maqalada jámiyetimizdiń ekonomikalıq turmısında hayal-qızlardıń ornın izertlew arqalı sonı anıqlaymız, ásirler dawamında miynet qatnasıqlarında tek er adamlardıń ornı belgili bolǵan. Al, hayal-qızlardıń roline kelsek, ol sońǵı júz jıldı da ádewir ózgeriske ushıraǵan. Revolyuciya, industriallastırıw, máselen, fabrika-asxanalardıń payda bolıwı sebepli hayal-qızlar jumıs islew ushın kóbirek múmkinshiliklerge iye boldı. Adamnıń ornın jasalma intellekt iyeleytuǵını yamasa

iyelemeytugini haqqındağı mäseleni shın júreктen dodalap, biz sapalı jaña ekonomikalıq model menen jáne bir tariyxıy dáwirge qádem qoymaqtamız. Bul bolsa hayal-qızlardın jaña rolin de ańlatadı.

Sonı ayırıqsha atap ótiw kerek, ásirler dawamında hayal-qızlar ekonomikanıń rawajlanıwına úlken tásir kórsetken, abadan kárxanalar hám innovaciyalıq ideyalardı jaratıwda áhmiyetli rol atqarǵan. Oǵan hayal-qızlar isbilermenliginiń tariyxı mısál bola aladı, bul hayal-qızlardın ekonomikaǵa qosqan sheksiz úlesi, olardıń isenimliliǵı hám tosqınlıqlardı jeńip óte alıw qábiiletinen dárek beredi. Mäselen, amerikalı isbilermen hám jámiyetlik belsendisi Uoker xanım tariyxtağı eń tabıslı hayallardan birine aylandı. Ol óziniń kosmetika hám shash pardozlaw kompaniyasınıń shólkemlestirip, afro-amerikalı jámiyetshilik ushın innovaciyalıq ónimlerdi usındı. Onıń tabıslı biznesi, hayal-qızlar huqıqları ushın gúresi kópshilikke ilham boldı.

Yamasa óziniń moda imperiyasını jaratqan ápsanawiy francuz modelerinen Koko Shanel. Onıń batıl ideyaları, klassikalıq usılı hám moda industriyasında hayal-qızlardın teń huqıqlılıǵına umtılwı moda hám biznes dúnyasına úlken tásir kórsetti.

Demek, hayal-qızlar isbilermenliginiń tek ǵana jáhán tariyxınan emes, al házirgi dáwirde de kóplegen mısallar keltiriw múmkin. Mäselen, Qaraqalpaqstan Respublikası isbilermen hayal-qızları: Jiyenbekova Dilfuza Daribaevna - Nókis qalasındağı "Massaget" miymanxanası direktorı, Xojametova Zamira Jumabaevna – "Qońırat Agro Solodko Sistem" JShJ basqarıwshısı, Ayımgúl Shamuratova – "Jipek jol" miymanxanası direktorı, Embergenova Gulnara – "Aral altın miyrası" MKSh baslıǵı hám basqalar. Bul hayal-qızlar stereotip hám tosqınlıqlardı jeńip ótip, respublikamız ekonomikasına úlken úles qosıp kelmekte. Olardıń isbilermenligi, talantı hám erk-ıqrarı jaña imkaniyatlar ashıp, jámiyettiń rawajlanıwına xızmet etedi. Olardıń jetiskenliklerin tán alıw hám qollap-quwatlaw, hámme ushın teń huqıqlılıq hám teń imkaniyatlar ushın gúresiwde dawam ettiriw áhmiyetli. Mısál ushın, xudojnik hám dizayner Gúlnara Embergenova Qaraqalpaqstanda ónermentshilikti qayta tiklewge úlken úles qostı. Ekologiyalıq apatshılıq orayı - Moynaqta "Araldıń altın miyrası" kórkem kestelerin qayta tiklew kárxanasınıń shólkemlestirip, tek ǵana xalıq mádeniyatınıń iqlasbentleri emes, al ájayıp menedjer hám isbilermen sıpatında da ózin kórsetti. Házirgi künge shekem jumıs alıp barıp atırǵan kárxana aymaқтаǵı kóplegen hayal-qızlardı jumıs penen támiyinlewge járdem berdi.

Globalıw hám ekonomikalıq ortalıқтаǵı jedel ózgerisler sharayatında hayal-qızlardın ekonomikalıq úlesin túsiniw hám bar mashqalalardı anıqlaw jámiyettiń turaqlı rawajlanıwına erisiwdiń áhmiyetli táreplerine aylanbaqta. Sonıń ushın hayal-qızlardın ekonomikaǵa tásirin kem bahalawǵa bolmaydı. Hayal-qızlar ushırasıp atırǵan úlken tosqınlıqlarǵa qaramastan, teń huqıqlılıq hám ekonomikalıq tarawda qatnasıwǵa erisiw ushın kúsh hám isenim kórsetiwde dawam etpekte.

Teń imkaniyatlar ushın gúrestiń áhmiyetli tarawlarınan biri teń miynetke haqı tólew esaplanadı. Hayallar uzaq waqıt dawamında erkekler menen birdey jumıs ushın teń emes haqı tólewge dus kelgen. Biraq hayal-qızlar háreketleriniń jedellesiwi, húkimetler hám shólkemler tárepinen bul máselege itibar beriliwi nátiyjesinde jaǵday ózgere baslaydı. Hayal-qızlar baslama kórsetip, ádillik hám ekonomikaǵa qosıp atırǵan úlesi ushın teńdey haqı tólewdi talap etpekte. Biraq, bántlik tarawında erisilgen jetiskenliklerge qaramastan, erkekler hám hayal-qızlar arasındaǵı miynetke haqı tólewdegi ayırmashılıq áhmiyetli mashqala bolıp qalmaqta. Hayal-qızlar kóbinese usınday jumıs ushın kemirek miynet haqın aladı, bul bolsa miynet tarawında ádillik hám teńlik haqqındaǵı sorawlardı keltirip shıǵaradı.

Hayal-qızlar óz isbilermenligi arqalı da ekonomikaǵa úlken tásir kórsetpekte. Olar óz biznesin shólkemlestiredi, innovaciyalıq ideyalardı rawajlandıradı, ekonomikalıq ósiwge óz úlesin qosadı. Kóplegen tabıslı isbilermen hayal-qızlar úlgi bolıp, basqa hayal-qızlardı stereotiplerdi jeńiwge hám ózleriniń isbilermenlik ármanların ámelge asırıwǵa ilhamlandıradı.

Isbilermenlikti social-ekonomikalıq fenomen sipatında hár tárepleme úyreniw XVII ásirdiń birinshi yarımında baslandı. Bul kapitalistik jámiyettiń sociallıq institutları, bazar ekonomikasınıń qalıplesiwi menen baylanıslı edi. "Isbilermenlik" hám "isbilermen" atamalarınń ózi birinshi ret inglis ekonomisti Richard Kantilyon tárepinen ilimiy aylanısqa kirgizilgen. Onıń pikirinshe, isbilermenlik subyektlardıń alıw-satıwǵa qawıp-qáter menen baylanıslı múnásibeti, sebebi satıp alıw belgili baha, satıw bolsa belgisiz baha menen ámelge asırıladı [17].

Búgingi kúnde tariyx, ekonomika, etnografiya, sociologiya sıyaqlı pánlerde "isbilermen hayal-qızlar" túsinigine sociallıq-kásiplik topar sıpatında anıq mánis berilmegen.

Isbilermen hayal-qızlardıń ózine tán ózgesheligi jumıstıń shólkemlestiriwshilik-huqıqıy forması, mısalı, jeke tártiptegi isbilermen, juwapkershiligi sheklengen jámiyet, jabıq túrdegi akcionerlik jámiyeti hám basqalar bolıp tabıladı.

Sociolog Z.M. Musina óz izertlewinde isbilermen hayal-qızlarǵa tómendegishe sipatlama beredi: "Bul sociumnıń sociallıq dúzilisindegi salıstırmalı jańa sociallıq-kásiplik topar bolıp, ol hám obyektiv (jámiyetlik miynet bólistiriliwi strukturasında ulıwma kásiplik iskerlik - isbilermenlik (ИП – individual isbilermenler, МСБ - Kishi hám orta isbilermenlik, КФХ - diyxan (fermer) xojalıǵı kórinisinde) penen bánt), hám subyektiv (ózlerin usı topar aǵzaları dep tanıwshı, kásiplik mápleri, bántlik motivleri hám t.b. uqsaslıqqa iye) ólshemler menen belgilenedi" [12]. Isbilermenlik xızmeti menen shuǵıllanıwshı adamlar (Jeke menshik, kishi hám orta kárxana yamasa diyxan (fermer) xojalıǵı formasında) jámiyetlik miynet bólistiriliwi sistemasına kirgizilgen, yaǵnıy olar óz miynet nátiyjelerin jámiyetniń basqa qatnasıwshıları menen almastırıp, tovarlar yaki xızmetler islep shıǵarıw arqalı ekonomikaga úles qosadı.

Hayal-qızlar isbilermenligi sovetlerden keyingi keńislik ushın salıstırmalı jańa hádiyse bolıp, onıń payda bolıwına bazar ekonomikasına ótiw menen baylanıslı úlken ekonomikalıq ózgerisler ǵana emes, al hayal-qızlardıń social-ekonomikalıq jaǵdayınıń áste-aqırın tómelenep barıwı da sebep boldı. Kópshilik jaǵdaylarda hayal-qızlardıń isbilermenlik jumısı menen shuǵıllanıwına miynet bazarında bar bolǵan bántlik mashqalaları hám kemsitiw faktorları (miynetke haqı tólewde, xızmet basqıshı boyınsha kóteriliwde hám jumısqa qabil etiwde hayal-qızlardıń kemsitiliwi) sebep bolmaqta. Hayal-qızlar kóbinese kem tájiriye hám abıraylı miynet tarawına qısqı shıǵarımaqta, olar miynetke haqı tólew dárejesi tómelen bolǵan byudjet tarawında ústinlik etpekte [7].

Mısalı, Rossiyada hayal-qızlar tárepinen eń aktiv ózlestiriletuǵın tarawlar toparına usaqlap satıw, ulıwma awqatlanıw, ilim, mádeniyat, densawlıqtı saqlaw kiredi, bunda isbilermen hayal-qızlardıń úlesi 39% ten (Usaqlap satıwda) 56% ke shekem (Ilimde) boladı [1]. Bunday jaǵdaydı Ózbekstanda da baqlaw múmkin: isbilermen hayal-qızlardıń úlesi 37 procentti quraydı [6]. Málimleme agentliginiń atap ótiwinshe, hayal-qızlardıń bántligin hám isbilermenligin támiyinlew maqsetinde "Hár bir shańaraq - isbilermen" baǵdarlaması islep shıǵılǵan. Keyingi bir neshe jıldı kommerciyalıq bankler hám Hayal-qızlardı qollap-quwatlaw mámleketlik maqsetli qorınıń qarjıları esabınan 496 mıń hayal-qızǵa 9,7 trillion sum muǵdarında kreditler ajratıldı. 108 mıńnan aslam hayal-qızlarǵa ásbap-úskenerler ushın subsidiya berildi. Atap aytqanda, 2022-jılı 39,9 mıńnan aslam hayal-qızlarǵa usı maqsetler ushın 164 milliard sumǵa shamalas subsidiya ajratılǵan bolsa, 2023-jıldıń 5 ayında 16 mıń 165 hayal-qızǵa 66,1 milliard sum subsidiya ajratılǵan. Usınday ilajlar nátiyjesinde Ózbekstanda isbilermen hayal-qızlardıń úlesi 37 procentke jetkerildi [6].

Hayal-qızlardı jetekshilik kónlikpelerine, isbilermenlikke oqıtıw, sociallıq hám ekonomikalıq belsendiligin arttırıw baǵdarındaǵı jumıslar dawam ettirilmekte. Máselen, YUNFPA hám húkimettiń birgeliktegi joybarları, Qaraqalpaqstan rayonlarında (Qońrat, Bozataw, Moynaq) jas hayal-qızlar hám awıllıq jerlerdegi hayal-qızlar ushın treningler [5].

Jámiyetlik, mámleketlik emes hám xalıqaralıq baslamalar tárepinen isbilermenlik, basqarıw kónlikpeleri, joybarlardı basqarıw boyınsha treningler ótkeriledi. Máselen, USAID/IT Women - Karakalpakstan: awıllıq jerlerdegi hayal-qızlardı oqıtıw, olarǵa IT hám isbilermenlik kónlikpelerin rawajlandırıw ushın imkaniyatlar beriwge qaratilǵan baǵdarlama, UNFPA/Birgeliktegi joybarlar: hayal-qızlardıń social-ekonomikalıq belsendiligin rawajlandırıw, sonıń ishinde, biznes ideyaların jaratıw, shańaraqlıq byudjetti rejlestiriw, isenim hám jetekshilik kónlikpelerin arttırıw boyınsha treningler.

Miynet bazarında kóplegen joqarı maǵlıwmatlı qaraqalpaq hayal-qızları tiykarınan muǵallım, miyirbiyke, awıl xojalıǵı jumısshısı yamasa ata-ana hám perzentlerine qaraw ushın úyde miynet etpekte. Dástúriy kásiplerden basqa kásiplerge ótip atırǵan hám isbilermenlik sıyaqlı jańa bazar imkaniyatlarınan paydalanıp atırǵan hayal-qızlardıń sanı da artıp barmaqta. Máselen, házirgi waqıtta Ózbekstanda hayal-qızlardıń isbilermenlik jumısı jedel rawajlanmaqta. Aldıńǵı áwladlarǵa qaraǵanda hayal-qızlardıń úlken bólegi isbilermen sıpatında jumıs isleydi hám tolıq jumıs kúni hám kóbirek

waqıt isleydi. Hayal-qızlar ushın isbilermenlik imkaniyatları bargan sayın áhmiyetli bolıp barmaqta hám bul hayal-qızlar ózligi ushın isbilermenlik kásibiniń áhmiyetin sáwlelendiredi. Isbilermenlik xızmetin tańlaw, eger hayalǵa zárúr bolsa, shańaraqlıq wazıypalardı orınlawda qáwipsizlik hám iykemlilikke támiyinlewı múmkin. Lekin, hayal-qızlarımızdıń ayırımları tiykarǵı jumısınan ayrılса, isbilermen bolıp islewge májbúr bolıp atırǵanı anıq. Durıs, hár bir hayal-qızda isbilermen bolıw tilegi bola bermeydi, sebebi isbilermenler úlken qáwip-qáterge, bankrotlıqqa dus keledi.

Sociologlardıń pikirinshe, hayal-qızlar isbilermenligin rawajlandırıwda xızmet kórsetiw hám sawda tarawınıń ústinliginiń tiykarǵı sebeplerine tómendegilerdi kirgiziw múmkin:

- hayal-qızlardıń aldınǵı tájiriyesi, sonıń ishinde, úy miyneti usı tarawlardaǵı jumısqa sáykes kónlikpe hám bilimlerdi qáliplestiredi;

- hayal-qızlardıń texnikalıq bilim alıwı az, bul olardıń qurılıs, transport hám sanaat óndirisi tarawlarında kárxanalar shólkemlestiriwine tosqınlıq etpekte;

- hayal-qızlar ushın qarız kapitalın tabıw qıyınraq, yaǵnıy: hayal-qızlar ushın "dástúriy emes" tarawlar baslanǵısh kapitaldıń kóbirek kólemin talan etedi; minez tábiyatı boyınsha qálewler, kásiplesler menen múnásibetlerde "úyshillik" imitaciyası. [1, – B.75-84].

Háyal-qızlardıń usaqlap satıw, tarmaqlı sawda, ulıwma awqatlanıw, miymanxana biznesi, mektepke shekemgi tárbiya, bilimlendiriw tarawlarında kásiplik bántligi házirgi jámiyet ushın tipik bolıp esaplanadı. Tap usı tarawlarda isbilermen hayal-qızlar kóbinese biznes ashadı, sebebi olar baslanǵısh kapitalǵa úlken qarǵı kirgiziwde talap etpeydi, shańaraqtı saqlaw ushın jeterli dáramat alıwǵa baǵdarlangan hám biznestiń kólemin keńeytiwdi názerde tutpaydı. Milliy dárejede hayal-qızlar jeke kárxanalarınıń 80 procenti úsh sektorda jámlengen:

- 1) azıq-awqat hám azıq-awqat emes tovarlardıń usaqlap satılıwı;
- 2) nan-bulka hám kulinariya sanaatı;
- 3) kiyim tigiw hám naǵıs toqıw.

Hayal-qızlar usı úsh sektorda biznes ashıwdı abzal kóredi dep esaplaymız, sebebi mámleketlik byurokratiya eń az qatnasadı hám iske túsiriw ushın úlken fizikalıq hám insan kapitalın talap etpeydi. Sonday-aq, gózzallıq salonları, kiyim-kenshek hám paynet aksesuarları, nusqa hám foto oraylar hayal-qızlar ushın da belgili isbilermenlik tańlawı bolıp qalmaqta.

Ulıwma, sovetlerden keyingi keńislikte hayal-qızlar isbilermenligi jańa jumıs orınların ashıwdı támiyinleytuǵın, sonday-aq, biznes tarawına turaqlastırıwshı rol atqaratuǵın hayal-qızlar kózqarasın (joqarı juwapkershilik, abaylılıq, standart emes sheshimlerdi tabıw qábileti, nızamǵa boysınıwǵa bolǵan umtıls, salmaqlı táwekelshilik, sociallıq baǵdarlanganlıq hám basqalar) alıp keletuǵın unamlı qubılıs sıpatında qaralmaqta.

Kiyim tigiw boyınsha xalıq dástúrleriniń úgit-násiyatlanıwın da itibardan shette qaldırıp bolmaydı. Mısalı, kiyim tigiw kárxanasınıń talantlı menedjeri hám shólkemlestiriwshisi, xalıq ónermentchiligi boyınsha belgili ekspert Ayzada Nurumbetova bir neshe jıldan berli xalıq dástúrlerin úgit-násiyatlaw menen shuǵıllanıw kelmekte. Eski úlgilerdi izlew maqsetinde bir sutka dawamında arxiv materialların, eksponatlardı úyrenip shıqtı. Qaraqalpaq kostyumların úlken minberge alıp shıǵıw, dúnyaga siyrek gezlesetuǵın milliy kestelerdi kórsetiw ushın kóp jumıs isledi.

Bunday baslamalarǵa Ózbekstan Kórkem óner akademiyasınıń Qaraqalpaqstan bólimi járdem bermekte. Onıń imaratında kórgizbe zalı, kitapxana, xudojniklerdiń shıǵarmalar fondı, YUNESKO járdeminde shólkemlestirilgen Ónermentchilikti rawajlandırıw orayı jaylasqan. Sońǵısı dástúriy ónermentchilikti tiklew, saqlaw, galaba en jaydırıw hám rawajlandırıwǵa qaratılǵan. Ol ruwxıy qádiriyatlardı tiklewge salmaqlı úles bolıp qosıldı, jumıs orınların hám kárxanalardı shólkemlestiriw, bazarda joqarı sapalı ónimlerdi jáne de alǵa qoyıw imkaniyatın berdi. Bul jerde gilem toqıw, kesteshilik, otawdı bezew sıyaqlı túrli baǵdarlarda jas ónermentler jumıs alıp barmaqta. Sonday-aq, jetekshi ónermentler tárepinen oqıw baǵdarlamaları jaratılmaqta [4].

Mısal ushın, AQSh Xalıqaralıq rawajlanıw agentligi (USAID) 2022-jıl 26-sentyabrde Qaraqalpaqstandaǵı awıl isbilermen hayal-qızları hám ónermentler ushın bezelgen kiyiz islep shıǵarıw tarawında biznesti rawajlandırıw baǵdarlamasın baslaǵan edi. Házirgi waqıtta bul baǵdarlama boyınsha Qaraqalpaqstannıń Nókis, Shomanay, Moynaq, Shımbay, Taqıyatas hám Bozataw rayonlarında hayal-qızlar oqıtılǵan. Sánli kiyiz islep shıǵarıw Qaraqalpaqstannıń siyrek

gezlesetuđın mádeniy miyrasınıń áhmiyetli elementi bolıp, ásirler dawamında jergilikli xojalıqtıń tiykarı bolıp kelgen. Biraq, sońǵı jıllarda Aral teńizi krizisi menen baylanıslı bolǵan klimat ózgerisleri shiyki zattıń túri hám muǵdarınıń azayıwına alıp keldi. Nátiyjede tayar ónimlerdiń kólemi az hám sapası tómen bolǵanı sebepli bir waqıtları gúllep-jasnaǵan bul tarawdı derlik sezdirmeytuđın dárejege keltirdi. Aral teńiziniń qurıwı Qaraqalpaqstandaǵı kóplegen dástúriy sanaat tarmaqlarına unamsız tásir kórsetti, jumıs orınlarınıń joq bolıwı hám densawlıqqa tásiri hayal-qızlarǵa kóbirek tásir kórsetti.

Qaraqalpaqstanlı hayal-qızlardıń isbilermenlik jumısınıń jáne bir múnásip úlǵısı - Qaraqalpaqstannıń Taxtakópir rayonındaǵı "Rano-Sheber" kárxanası bolıp esaplanadı. 2018-jılı túe júnin qayta islewge mólsherlengen innovaciyalıq tigiw úskelerin satıp alıw ushın BMShtıń Birgeliktegi baǵdarlaması tárepinen qarjılay qollap-quwatlanıp, tósekshilik buyımları, emlew belbewleri, jiletka hám bas kiyimler islep shıǵarıw jolǵa qoyıldı. Búgingi kúnde bul kárxana ekologiyalıq taza ónimler islep shıǵarmaqta. Bunnan tısqarı, túeniń júni arqa awırıwın jeńillestiredi, suwıq hawada jılıtadı. Qaraqalpaqstannıń awıllıq jerlerinde turizm hám ónermentshilik tarawında hayal-qızlar isbilermenligin rawajlandırıw boyınsha tájiriye almasıw, sonday-aq, Oraylıq Aziya regionında sociallıq isbilermenlik tarawındaǵı mashqalalarǵa sheshim tabıw maqsetinde 2019-jıldıń 1-2-noyabr kúnleri Tájikstannıń Dushanbe qalasında "Oraylıq Aziyada hayal-qızlar biznesin qollap-quwatlaw arqalı sociallıq isbilermenlik" atamasında ótkerilgen Aymaqlıq hayal-qızlar biznes forumı hám "Ekspo-2019" kórgizbesinde Ulbolsın Annabaeva Ózbekstan wákilli bolıp qatnastı [14].

Usı tárizde, Ózbekstan húkimetiniń ekonomikanı diversifikaciyalaw, sawdanı kóbeytiw hám Ózbekstan xalqı, sonıń ishinde, hayal-qızlar hám jaslar ushın áhmiyetli jumıs orınların jaratıw baǵdarındaǵı háreketlerin qollap-quwatlaǵan halda, USAID hayal-qızlardıń maman jumısshı hám isbilermen sıpatında jumıs orınlarınan paydalanıw imkaniyatların keńeytiwge, sonday-aq, hayal-qızlardıń basshılıǵında áyemgi qaraqalpaq ónermentshiligin qayta tiklewge xızmet etedi. Sebebi, biznestegi hayal adam erkek adamnan eń aldı menen tırsqaqlıǵı, az hámelparazlıǵı, kóbirek juwapkershiligi, aldın ala biliwshiligi, óz firması hám onıń maqsetleri haqqında anıǵıraq kóz-qarası menen ajralıp turadı. Hayal-qızlar qorqınıshqa onsha berilmeydi, basqalardıń másláhát hám tájiriyesine kóbirek múrájáát etedi, jámáátlik sheshimlerge beyim, jeńil kelispewshilik texnologiyaların jaqsı iyeleydi. Olarda sezimlilik, miyrim-shápáát kóbirek boladı [9, – B.60].

Sonday-aq, sociallıq jaqtan juwapkershilikli bizneste hayal-qızlar áhmiyetli orın iyeleytuǵının atap ótiw zárúr. Olar kóbinese turaqlı rawajlanıw, ádep-ikramlı ámeliyatlar hám jámiyettiń talapların qanaatlandırıwǵa baǵdarlangan. Bul bolsa jáne de ádalatlı hám turaqlı ekonomikanı jaratıwǵa xızmet etedi.

Demek, hayal-qızlardıń ekonomikada qatnasıwı jámiyet ushın úlken payda keltiredi. Olardıń pikir hám ideyaları hár túrlilik hám jańa perspektivalar alıp keledi, innovaciyalardı xoshametlep, turaqlı ekonomikalıq rawajlanıwǵa xızmet etedi.

Xalıqaralıq maydanda hayal-qızlardıń qararlardı islep shıǵıwdaǵı wákilliklik qatnasıwı hayal-qızlar teńliginiń tiykarǵı shárti hám onıń barlıq aǵzalarınıń úlesin qádirleytuǵın jáne tolıq paydalanatuǵın jámiyettegi haqıyqıy teń huqıqlılıqtıń kórsetkishi ekenligi barǵan sayın keńnen tán alınbaqta. 1979-jılı BMSH tárepinen qabıl etilgen hám Ózbekstan 1995-jılı qosılǵan "Hayal-qızlardı kemsitiwdiń barlıq túrlerin saplastırıw haqqında"ǵı konvenciya mámleketlik siyasattı islep shıǵıw hám ámelge asırıwda hayal-qızlardıń wákilligine erisiw hám olardıń mámleketlik siyasattı ámelge asırıwda erler menen teńdey sharayatlarda qatnasıwın támiyinlew, jumısqa qabıl etiwde hám xızmet boyınsha kóteriliwde, sonday-aq, mámleketlik emes shólkemler hám birlespeler jumısında qatnasıwda hayal-qızlarǵa birdey imkaniyatlardı támiyinlew boyınsha mámleketlerdi anıq minnetlemelerge tartadı.

Sonday-aq, insan huqıqları hám gender teńlik tarawındaǵı global tendenciya hám jámiyette hayal-qızlardıń siyasat hám jámiyetlik turmıstaǵı roline bolǵan kózqarasın sezilerli dárejede ózgartip jiberdi. Puqaralıq jámiyetin demokratiyalastırıw hám rawajlandırıwǵa baylanıslı zamanagóy qawıp-qáterler hám ózgerisler sharayatında hayal-qızlardıń jámiyetlik-siyasiy turmısta qatnasıwı tek ǵana hayal-qızlar ushın emes, al jámiyetimiz ushın da barǵan sayın úlken áhmiyetke iye bolmaqta.

Mámleketimiz hayal-qızlardıń hákimiyattıń barlıq dárejelerindegi rolin arttırıw ushın sharayatlardı jaratıw boyınsha jedel jumıs alıp barmaqta. Hayal-qızlardı qollap-quwatlawǵa qaratılǵan

nizamshılıq baslamaları hám baǵdarlamaları tek ǵana olardı qarar qabıl etiwge tartıw emes, al jáne de inklyuziv jámiyetti qalıplestiriwge xızmet etpekte. Biraq erisilgen tabıslarǵa qaramastan, Ózbekstanda, atap aytqanda, Qaraqalpaqstanda da hayal-qızlar eleǵe shekem siyasiy turmıstaǵı qatnasın sheklep atırǵan hár qıylı tosqınlıqlarǵa dus kelmekte. Stereotipler mashqalaları, basshılıq lawazımlarında jeterli dárejede qatnaspaw hám belsene qatnasıw ushın resurslardıń jetispewshiligi eleǵe shekem áhmiyetli bolıp qalmaqta.

Tek ǵana keyingi 7 jil ishinde respublikamızda gender teńlikke baylanıslı mámleketlik siyasat sheńberinde 40 tan aslam normativlik-huqıqıy hújjet, sonıń ishinde, tiyisli nızamlar, mámleketimiz basshısınıń párman hám qararları, 2030-jılǵa shekem Ózbekstan Respublikasında gender teńlikke erisiw strategiyası qabıl etildi. Hayal-qızlardıń jámiyettegi rolin arttırıw, gender teńlik hám shańaraq máseleleri boyınsha respublikalıq komissiya, Ózbekstan Respublikası Oliy Majlisi Senatınıń Hayal-qızlar hám gender teńlik máseleleri komiteti, Shańaraq hám hayal-qızlar komiteti shólkemlestirildi. 2030-jılǵa shekem Ózbekstan Respublikasında gender teńlikke erisiw strategiyasında hayal-qızlardı kemsitiwdiń hár qanday túrin saplastırıw, olardıń siyasiy, ekonomikalıq hám sociallıq turmısta tolıq hám nátiyjeli qatnasıwı ushın teń imkaniyatlar jaratıw belgilengen [15].

Ózbekstan hayal-qızları búgingi kúnde hám Prezidentlikke, hám Ózbekstan Respublikası Oliy Majlisi deputatlıǵına, Qaraqalpaqstan Respublikası Joqarǵı Keńesi deputatlıǵına, jergilikli Keńesler deputatlıǵına talabanlar usınıwda sheshiwshi kúshke aylanbaqta. Qaraqalpaqstanlı hayal-qızlar keyingi waqıtları respublikamızdaǵı siyasiy partiyalardıń jumısında belsendilik kórsete basladı. Olardıń kópshiligi partiya aǵzaları, deputatlıq jumıs penen shuǵıllanıp atırǵan, saylap qoyılatuǵın partiyalıq lawazımlarǵa talaban bolıp, jemisli miynet etip atırǵan, partiyalardıń respublikalıq, qalalıq hám rayonlıq Keńeslerine basshılıq etip atırǵan deputatlar bolıp tabıladı. Ózbekstanda teń huqıq hám imkaniyatlardı támiyinlew, analıq hám shańaraqta qorǵaw, talabanlar kórsetiwde májbúriy kvotalar haqqındaǵı normalardı qabıl etiwge qaratilǵan kóplegen nızam hám nızamnan kelip shıǵatuǵın hújjetler qabıl etilgeni sebepli partiyanıń tiykarǵı súyenishi bolǵan baslanǵısh partiya shólkemleriniń baslıqları arasında hayal-qızlar da az emes. Máselen, hayal-qızlar talabanlarınıń belgili bir úlesi partiyalar diziminde bolıwı kerekligin belgileytuǵın nızam.

JUWMAQ

Jetiskenliklerge qaramastan, bir qatar úlken tosqınlıqlar da bar, máselen, social-mádeniy stereotipler - bul hayal-qızlardıń shańaraq hám jámiyettegi roli haqqındaǵı dástúriy túsinikler bolıp, olar waqıt, resurslar, siyasiy turmısta qatnasıw imkaniyatların sheklewi múmkin. Bul hayal-qızlardıń ózlerine hám basqalardıń olarǵa qanday múnásibette bolıwına tásir etedi. Yamasa shańaraq wazıypaları hám jámiyetlik/siyasiy iskerlik arasındaǵı teń salmaqlılıq - kóbinese hayallar úy xojalıǵı hám shańaraqqa ǵamxorlıq etiw boyınsha kóbirek jumıstı birge alıp barıwı kerek. Sonday-aq, xızmet boyınsha kóteriliwde qıyınshılıqlar ushırasatuǵın institucionallıq tosqınlıqlar, tiykarǵı basshılıq strukturalarında, partiya hám jámiyetlik keńeslerde hayal-qızlardıń wákilsizligin atap ótiw zárúr.

Demek, Qaraqalpaqstanda hayal-qızlardıń jámiyetlik-siyasiy belsendiligi sońǵı jılları unamlı baǵdarda rawajlanıp barmaqta. Áhmiyetli jetiskenlikler bar: wákilliktiń ósiwi, baslama hám joybarlardıń bar ekenligi, nızamshılıq bazası. Biraq bar tosqınlıqlar ele imkaniyattı sheklep tur. Sistemalı kózqaras, nızamshılıq dárejesindegi ilajlardı úylestiriw, ornlarda hayal-qızlardı institucionallıq qollap-quwatlaw, mádeniy transformaciyalaw hám olardıń imkaniyatların keńeytiw - bul regionnıń jáne de teń salmaqlı, inklyuziv rawajlanıwınıń girewi bolıp esaplanadı.

Qaraqalpaqstanda hayal-qızlardıń jámiyetlik-siyasiy tarawdaǵı qatnasıwınıń jaǵdayı hám dinamikası, qatnasıwdı xoshametlewshi tiykarǵı mexanizmler hám baslamalar, belsendilikte keńirek rawajlandırıwǵa tosqınlıq etip atırǵan mashqalalar hám tosqınlıqlar, jáne de jetilistiriwdiń múmkin bolǵan baǵdarları, Qaraqalpaqstanda hayal-qızlardıń jámiyetlik-siyasiy belsendiligi jáne de turaqlı ósiwi hám rawajlanıwı ushın tómendegi baǵdarlarǵa itibar qaratıw paydalı:

- Bilimlendiriw baslamaların kúsheytiw: tek dástúriy pánler emes, al jetekshilik, jámiyetlik kommunikaciya, sociallıq is, insan huqıqları, gender teńlik temaların oqıtıwǵa keńnen jol ashıw.

- Hayal-qızlar tarmaqları hám maydanların jaratıw hám qollap-quwatlaw: hayal-qızlar tájiriye almasıwı, úyreniwı, bir-birin qollap-quwatlawı múmkin bolǵan klublar, forumlar, associaciya.

- Nizamslilik kepilliklerin keñeytiw: kvotalar, saylawdan paydalanıw, hayal-qızlardın talaban bolıw hám saylanıw huqıqlarına baylanıslı normalardı rawajlandırıw hám anıq belgilew, bul normalardıń orınlanıwın qadaǵalaw imkaniyatın jaratıw.

- Jergilikli jámaátler dárejesinde (máhálle, awıllıq keñesler hám basqalar) qollap-quwatlaw: ózin-ózi basqarıwdıń tómengi ámeliyatı dárejesinde hayal-qızlardın rolin kúsheytıw, bunda olar áhmiyetli rol atqarıwı múmkin.

- Qarjı hám resurslardan paydalanıw imkaniyatın arttırıw: mikroreditler, grantlar, isbilermenlikke oqıtıw, bazarlar hám texnologiyalıq resurslardan paydalanıw.

- Kózge kórinetuǵın moda: stereotiplerdi buzıw hám hayal-qızlardın qatnasıwınıń ámeliy áhmiyetin kórsetiw ushın tabıslı hayal-qızlardın jetekshiligi, kópshilik aldında shıǵıwları, media járdemi haqqında kóbirek mısallar.

- Ámelge asırılıp atırǵan baǵdarlamalardıń nátiyjeliligini baqlaw hám bahalaw: kemshiliklerdi anıqlaw hám siyasattı dúzetiw ushın maǵlıwmatlardı jıynaw, izertlewler ótkeriw, tásirde bahalaw.

Ádebiyatlar/ Литература/ References:

1. Барсукова С.Ю. Женское предпринимательство: специфика и перспективы // Социологические исследования. 1999. -№9. – Б.75-84.
2. Бартолд В.В. Двенадцать лекций по истории тюрков народов Средней Азии. Алматы, 1993. – С.192.
3. Бекмуратова А.Т. Быт и семья каракалпаков в прошлом и настоящее время. – Нукус, 1970. – Б.31.
4. Богословская И. Золотое наследие Арала. Ташкент, 2023.
5. Qaraqalpaqstan Respublikasında hayal-qızlardın jámiyettegi social-ekonomikalıq belsendiligini arttırıw boyınsha treningler dawam etpekte // <https://uzbekistan.unfpa.org/ru/news/>
6. Ózbekstanda isbilermen hayal-qızlardın úlesi 37 procentti quraydı // Qaraqalpaqstan xabar agentligi // <https://kknews.uz/156160.html>
7. Высотская М.И., Чалова А.И. Специфика развития женского предпринимательства в современной России // РАЖ. 2013. Но3 (25) [электрон ресурс] -Режим доступа: УРЛ: <http://cyberleninka.ru/article/n/> - (дата обращения 16.10.2024).
8. Зарипова З.С. Мифологические понятия о матерях богинах и о матери Умай // Научное наследие, 2021. №78. – С.33-36.
9. Зуйкова Э.М., Эрусланова Р.И. Феминология: Учебное пособие. – М.: «Маркетинг», 2001. – 248 с.
10. Каракалпакский народный эпос "Қырық қыз" / Героический эпос народов СССР // <https://belibra.ru/>.
11. Мелиоранский П.М. Об Орхонских и Энинисейских надгробных памятниках (Орхонских и Энинисейских надгробных памятников) JMNP, 1898-SSS XVII. VI. 266-б архив дереги).
12. Мусина З.М. Формирование социально-профессиональной группы женщин-предпринимателей в Западно-Казахстанской области Республики Казахстан: Автореферат... к.соц.н. – Саранск, 2015.
13. Насурлаева З. Қорақалпоқ совет адабиётида аёл образи: автореф.... филол.ф.н. – Нукус, 1962.
14. Промодация женского предпринимательства в сельских районах Центральноазиатского региона // <https://www.undp.org/>.
15. Самандарова Г. В Новом Узбекистане значение женщин в общественно-политической жизни поднято на уровень государственной политики. <https://theasiatoday.org/news-ru/centralasia-ru/>
16. Shavkat Mirziyoev mamlakat хотin-qizlarini bayram bilan tabrikladi // <https://kun.uz/ru/news/2023/03/07/shavkat-mirziyoev-pozdravil-iyenshchin-strany-s-prazdnikom>.
17. Cantillon, R. Essai sur la nature du commerce en general. Paris, 1952. P. 28-33.

-
18. Ikhtiyor Rasulov, Zuhridin Juraev. Short Review on Gender Studies in Central Asia // Preprints (www.preprints.org)/ doi:10.20944/preprints202307.1881.v1
 19. <https://www.eureporter.co/world/uzbekistan/2023/10/09/uzbekistan-parliament-and-womens-participation-in-it/>

ИЖТИМОЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

JOURNAL OF SOCIAL STUDIES

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Тадқиқот город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000